

Kolekcjonerka / The Collector
Teresa Szwedkowicz (1930—2001)

Kolekcjonerka / The Collector
Teresa Szwedkowicz (1930–2001)

Warszawa 2024

Spis treści / Table of contents

4

Kolekcjonerka / The Collector
Teresa Szwedkowicz (1930–2001)

Joanna Bartuszek

28

Dziedzictwo (w) kolekcji Teresy Szwedkowicz
Heritage (in the) collection of Teresa Szwedkowicz

Julia Grudzień

36

Kolekcja Teresy Szwedkowicz w muzeach
The collection of Teresa Szwedkowicz in museums

Joanna Bartuszek

38

Spis ilustracji
Illustrations

Kolekcjonerka / The Collector Teresa Szwedkowicz (1930–2001)

Joanna Bartuszek

„Najważniejszą rzeczą jest odnaleźć swoją pasję. W moim przypadku jest to opoczyńska sztuka ludowa i to zainteresowanie zaczęło się w Januszewicach. Po przeniesieniu się do Opoczna rozszerzyło się na cały region opoczyński”¹. Takim wstępem Teresa Szwedkowicz opatrzyła zeszyt, w którym spisała stroje ludowe ze swojej kolekcji, tworząc pewnego rodzaju katalog zbiorów. Jest to także motto wystawy pt. „Kolekcjonerka. Teresa Szwedkowicz (1930–2001)” otwartej w 2024 roku w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie (PME), pierwszej w Polsce ekspozycji prezentującej dorobek życia, warsztat pracy oraz sposób popularyzowania zbioru Teresy Szwedkowicz (1).

Na wystawie pokazujemy kolekcję strojów i tkanin oraz fotografie zgromadzone przez Teresę Szwedkowicz znajdujące się w zbiorach Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie. Licząca 1270 obiektów kolekcja jest jedną z większych

“The most important thing is to find your passion. In my case, it’s Opoczno’s folk art, and that passion began in Januszewice. After I moved to Opoczno, it spread to encompass the entire region.”¹ This is the introduction Teresa Szwedkowicz wrote for her notebook with descriptions of folk costumes from her collection, making it into a catalogue. This is also the motto of the exhibition “The Collector. Teresa Szwedkowicz (1930–2001)”. Opened in 2024 in Warsaw’s National Ethnographic Museum, it is Poland’s first exhibition showcasing Szwedkowicz’s oeuvre, workshop, and the way her work was disseminated (1).

We are exhibiting folk costumes and textiles as well as photographs collected by Szwedkowicz, now owned by the National Ethnographic Museum in Warsaw. At 1270 items, the collection is among the largest in our institution; it is also the largest grouping of Szwedkowicz’s artefacts in any Polish museum. Based on the number of the artefacts she collected that are now

1 Zeszyt T. Szwedkowicz z opisem kolekcji strojów, Arch. PME R. 1525.

1 T. Szwedkowicz’s notebook with the description of her collection of garments, Arch. PME R. 1525.

w naszej instytucji. To także największy zbiór obiektów tej kolekcjonerki w zasobach placówek muzealnych w Polsce. Na podstawie informacji o liczbie obiektów pochodzących od Teresy Szwedkowicz, znajdujących się w różnych muzeach, można przypuszczać, że cała kolekcja zgromadzona przez nią liczyła znacznie ponad 2000 obiektów (według samej Szwedkowicz – 5000 obiektów). Zbiór ten tworzyła przez ponad 40 lat swojego życia. W tym czasie sukcesywnie nie tylko gromadziła, ale też pozbywała się części przedmiotów, szczególnie tych, które zajmowały najwięcej miejsca: „Pyta Pani czy mogłabym sprzedać 50 haftów. Zastanawiałam się, mogłabym sprzedać 15 koszul. One zajmują mi dużo miejsca” – pisała w 1972 roku do Muzeum Etnograficznego w Krakowie².

Ten imponujący zbiór przechowywała w swoim trzypokojowym mieszkaniu w Opocznie przy ulicy Słowackiego, gdzie mieszkała z mężem i dwiema córkami. Najbliżsi towarzyszyli jej pasji i czynnie się w nią włączali³. Mąż, z zawodu inżynier, początkowo niechętny temu hobby z uwagi na pracochłonność i kosztowność, w końcu przekonał się i uczestniczył zarówno w podróżach „za wyszyciami”, jak i w tworzeniu dokumentacji i opisywaniu eksponatów pismem technicznym, w którym się

held by various museums, her collection can be estimated at much over 2000 (according to Szwedkowicz herself 5000). These she acquired over the 40 years of her working life; in that time, she retained most objects but let go of some, especially ones that were the bulkiest: “You ask if I could sell 50 embroidered cloths. On reflection, what I could sell is 15 shirts. They take up a lot of space” – this was her reply to an enquiry by the Ethnographic Museum in Kraków in 1972.²

This impressive collection was stored in Szwedkowicz’s three-room flat in Słowackiego street in Opoczno, which she shared with her husband and their two daughters. Her family embraced her passion and became actively involved.³ Szwedkowicz’s husband, who worked in engineering, was initially reluctant to accept her hobby due to the effort and expense it took. He grew to accept it, however, and accompanied her on the journeys in search of embroideries. His involvement extended to creating documentation; an expert in technical lettering, he also created artefact labels.⁴ The daughters would help in staging exhibitions and “modelled” the garments in the collection (2-3).

2 List z 2.03.1972 roku do Aleksandry Jacher-Tyszkowej, wieloletniej pracowniczki i głównej inwentaryzator Muzeum Etnograficznego w Krakowie, MEK I/4833/RKP.

3 Rozmowa z Ewą Czyżewską, spadkobierczynią T. Szwedkowicz, przeprowadzona 26.04.2024 roku.

2 Letter dated 2.03.1972 to Aleksandra Jacher-Tyszkowa, a long-term employee and main inventory specialist at the Ethnographic Museum in Kraków, MEK I/4833/RKP.

3 Conversation with Ewa Czyżewska, who inherited the estate of Szwedkowicz, on 26.04.2024.

4 T. Szwedkowicz: Chronicle of Activities, Arch. PME I. 20136, press cutout: “Urzeczona Folklorem”, *Zwierciadło*, no. 15, 1979.

specjalizował⁴. Córki pomagały matce przy organizacji wystaw i były „modelkami” prezentującymi kolekcję strojów (2-3).

Hobby – jak nazywała swoją pasję sama Teresa Szwedkowicz – rozpoczęło się we wczesnej młodości i przerodziło w pełnowymiarowe, systematyczne kolekcjonowanie, kontynuowane przez kilkadziesiąt lat życia Szwedkowicz. Urzekło ją przede wszystkim zdobnictwo strojów i tkanin opoczyńskich: haftowane koszule, poduszki, serwety czy tekstylne elementy stanowiące wyposażenie domu mieszkalnego. Sama również parała się rękodzielstwem, przede wszystkim haftem, ale też wycinankarstwem. Wykonane przez siebie wycinanki pokazywała na wystawach, wysyłała na konkursy i przekazywała do muzealnych kolekcji. Gromadziła także fotografie z lat 1900–1950, które uważała za integralną część kolekcji, uwieczniały bowiem mieszkańców opoczyńskich wsi w tradycyjnych ubiorach w najważniejszych momentach rodzinnego i społecznego cyklu życia.

The “hobby”, as Teresa Szwedkowicz would call her passion, began when she was a young adult and evolved into a full-scale systematic collecting, which would continue for several dozen years. She was particularly drawn to the decorative quality of Opoczno’s garments and textiles: embroidered shirts, cushions, tablecloths, or other home textiles. An embroiderer herself, she also dabbled in other crafts, including creating paper cut-outs, which she included in exhibitions, entered in competitions, and donated to museums. An integral part of Szwedkowicz’s collection were photographs taken between 1900 and 1950, depicting the residents of the Opoczno region villages at key moments of their family and social lives, when they would have worn traditional costumes.

The entire collection of objects from the Opoczno region has items dated mostly between the late 19th century to late 1950s. It is an invaluable source of knowledge about the folk art of the Opoczno region, in particular about garments, textiles, and embroidery. To the collector herself, its value resided in the ethnographic knowledge it contained: “Numerous examples of embroidery allow us to very precisely describe the evolution of Opoczno needlework on the basis of the development of ornaments,” as she wrote in 1977.⁵

4 Kronika działalności T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136, wycinek prasowy: *Urzeczona Folklorem*, „Zwierzciadło”, nr 15, 1979.

5 Manuscript by Szwedkowicz entered into the competition “Love and marriage in the past and the present” organised by the National Ethnographic Museum in 1977, Arch. PME R. 1206.

Przeważająca część kolekcji jest datowana od końca XIX do lat 50. XX wieku. Obejmuje obiekty z regionu opoczyńskiego i jest doskonałym źródłem wiedzy o opoczyńskiej sztuce ludowej, przede wszystkim strojach, tkaninach i haftach. Dla samej kolekcjonerki wartością zbioru była przede wszystkim wiedza etnograficzna, której mógł on dostarczyć: „Liczne przykłady zebranych haftów pozwalają dokładnie określić na podstawie rozwoju dekoracji ewolucję haftu opoczyńskiego oraz jego stadia rozwojowe” – pisała w 1977 roku⁵.

Kilka słów o Teresie Szwedkowicz

Urodziła się w Białaczowie pod Opoczmem 29 maja 1930 roku. Jej rodzice byli nauczycielami w szkołach powszechnych powiatu opoczyńskiego, choć sami nie pochodzili z tych stron. Ojciec był z powiatu włoszczowskiego w regionie świętokrzyskim, natomiast matka pochodziła spod Krosna na Podkarpaciu. Teresa Szwedkowicz dzieciństwo i młodość spędziła w Januszewicach, gdzie jej rodzice prowadzili wiejską szkołę. Tam zaczęła się jej fascynacja kulturą i życiem mieszkańców regionu opoczyńskiego, ich pracą i zwyczajami, a przede wszystkim rękodziełem: „Rodzice moi byli nauczycielami. Mieszkałi i uczyli w Januszewicach oddalonych o 6 km od Opoczna. Od małego dziecka mogłam obserwować bogatą sztukę opoczyńską oraz zwyczaje i obyczaje mieszkańców wsi. To mój ojciec zwrócił na nią

A few words about Teresa Szwedkowicz

Born in Białaczów off Opoczno on 29 May 1930. Her parents were teachers in common schools of the Opoczno county although they did not come from the region. Her father came from the Włoszczowa county in Świętokrzyskie voivodeship, while her mother from a village off Krosno in the Podkarpacie region. Teresa Szwedkowicz spent her childhood and adolescence in Januszewice, where her parents ran a rural school. It was there that her fascination with the culture and the life of the residents of the Opoczno region started, with their work and customs, and primarily with handicraft: “My parents were teachers. They lived and taught in Januszewice, 6 kilometres off Opoczno. Ever since I was a child, I had been able to

⁵ Rękopis T. Szwedkowicz nadesłany na konkurs „Miłość i małżeństwo dawniej i dziś” zorganizowany przez PME w 1977 roku, Arch. PME R. 1206.

moją uwagę i zaszczerpił zainteresowanie kulturą ludową”⁶.

Teresa Szwedkowicz poszła w ślady rodziców i także została nauczycielką. Liceum i studium nauczycielskie kończyła we Wrocławiu i Warszawie. Początkowo pracowała w szkole podstawowej w Januszewicach (4), a na przełomie lat 50. i 60. XX wieku przeniosła się do Opoczna. Znalazła zatrudnienie w Liceum Ogólnokształcącym im. Stefana Żeromskiego, gdzie pracowała jako nauczycielka wychowania plastycznego i technicznego do czasu przejścia na emeryturę w 1983 roku⁷.

Pasja do zbierania

Teresa Szwedkowicz była wielką miłośniczką i orędowniczką kultury i folkloru regionu opoczyńskiego, z którym w pełni się utożsamiała. W Januszewicach obserwowała i poznawała życie tamtejszych mieszkańców i ich zwyczaje. Już jako mała dziewczynka zbierała ścinki tkanin opoczyńskich i haftów; te pierwsze otrzymywała od zaprzyjaźnionej krawcowej, drugie – od koleżanek ze wsi⁸. Na większą skalę i z rozmysłem kolekcję stroju opoczyńskiego i haftu, a także fotografii,

witness first-hand the richness of the art of Opoczno as well as habits and customs of the village community. My father drew my attention to the countryside and instilled interest in folk culture in me.”⁶

Szwedkowicz followed in her parents’ footsteps and became a teacher. She finished her secondary and tertiary education in Wrocław and Warsaw. At first, she worked in a primary school in Januszewice (4), then at the turn of the 1960s she moved to Opoczno. She found employment in the Stefan Żeromski High School, where she worked in her capacity as art and technical education teacher till her retirement in 1983.⁷

Passion for collecting

Teresa Szwedkowicz was a great admirer and advocate of the culture and folklore of the Opoczno region, with which she identified fully. In Januszewice, she observed and familiarized herself with the life of the residents and their customs. As a young girl, she collected scraps of Opoczno fabrics and embroideries; the former she was given by a befriended seamstress, while the latter were gifted by friends from her own village.⁸ In 1954,

6 Zeszyt T. Szwedkowicz z opisem kolekcji fotografii, Arch. PME R. 1516.

7 J. Łuczowski, biogram T. Szwedkowicz, [w:] *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki i szkice biograficzne*, t. 3, red. A. Spiss, Wrocław-Kraków 2010.

8 J.P. Dekowski, *Teresa Szwedkowicz z Opoczna i jej zbiory etnograficzne*, „Łódzkie Studia Etnograficzne”, nr 12, 1970.

6 T. Szwedkowicz’s notebook containing details of her photography collection, Arch. PME R. 1516.

7 J. Łuczowski, biographic information on Szwedkowicz, [in:] *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki i szkice biograficzne*, vol. 3, ed. A. Spiss, Wrocław-Kraków 2010.

8 J.P. Dekowski, “Teresa Szwedkowicz z Opoczna i jej zbiory etnograficzne”, *Łódzkie Studia Etnograficzne*, no. 12, 1970.

zaczęła tworzyć w 1954 roku, gdy rozpoczęła działalność pedagogiczną w Januszewicach. Początkowo jej zbiory obejmowały obiekty z najbliższych wsi, takich jak Kliny, Gawrony, Kunice. Gdy przeprowadziła się do Opoczna, rozszerzyła teren swoich poszukiwań na cały ówczesny powiat opoczyński.

Naczelną ideą stojącą za powstaniem większości kolekcji prywatnych jest chęć ocalenia i chronienia tego, co ginie, co znika na naszych oczach i wymaga ratowania⁹. Nie inaczej było i w przypadku Teresy Szwedkowicz. Jej głównym celem było ocalenie od zapomnienia tych elementów opoczyńskiej kultury materialnej, które ulegały zanikowi lub znacznej transformacji: „Od lat penetruję cały region, zbieram, kupuję na targu przedmioty zanikającej już tradycji. Ostatnio dużo czasu poświęcam na poszukiwanie jej śladów w rejonach przyległych do budowanej magistrali kolejowej. Tutaj bowiem są już oznaki zanikania ludowych strojów”¹⁰.

Dokonywała zakupów w czasie wakacyjnych wędrowek po opoczyńskich wsiach, a także na targach i jarmarkach w Opocznie, które odbywały się w czwartki. Do tego terminu dostosowywała plan zajęć w szkole, co dyrekcja aprobowała. Niektóre przedmioty pozyskiwała drogą wymiany lub otrzymywała w darze. Niekiedy

which coincided with the beginning of her pedagogical work in Januszewice, she started to build thoughtfully a large-scale collection of traditional uniforms and embroideries from the Opoczno region. Initially, her collection contained objects from nearby villages, such as Kliny, Gawrony, and Kunice. When she moved to Opoczno, she expanded the scope of her search to include the entire Opoczno county.

The primary idea behind most private collection is the desire to save and protect what is disappearing, what is fading into oblivion right in front of our own eyes and what requires rescue.⁹ The case of Szwedkowicz is no different. Her main goal was to rescue from oblivion those elements of the material culture of Opoczno that underwent either destruction or considerable transformation: “For years I have been penetrating the entire region, collecting items, buying objects at flea markets that represent the already disappearing tradition. Recently I have been spending considerable time looking for traces of the culture of Opoczno in the regions adjacent to the main railway line that is currently under way. Here the signs of the disappearance of folk costumes are already discernible.”¹⁰

9 Por. *Muzea prywatne/kolekcje lokalne. Raport z badań*, Bydgoszcz–Warszawa 2013.

10 Kronika działalności T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20135, wycinek prasowy: *Pożyteczne hobby*, „Słowo Ludu”, 16.01.1973.

9 Cf. *Muzea prywatne/kolekcje lokalne. Raport z badań*, Bydgoszcz–Warszawa 2013.

10 T. Szwedkowicz: *Chronicle of Activities*, Arch. PME I. 20135, press cutout: “*Pożyteczne hobby*”, *Słowo Ludu*, 16.01.1973.

wyciągała coś ze starych, nieużywanych już rzeczy, nawet ze śmietników, jeśli znalazła były warte zachowania, nie posiadała takich w swojej kolekcji lub były archaiczne¹¹. Najważniejsze było dla niej to, aby wzory haftów nie uległy zapomnieniu, m.in. dlatego poszukiwała obiektów reliktowych.

Teresa Szwedkowicz gromadziła głównie elementy stroju ślubnego i wiana panny młodej: koszule, ręczniki, nakrycia na łóżko. Stroje ślubne interesowały ją najbardziej, gdyż w nich, jak uważała, przejawiało się najwięcej niepowtarzalnych rysunków haftu. W skład jej kolekcji wchodziły także lniane i wełniane próbki haftów i tkanin odzieżowych, koronek i krajek oraz tekstylne elementy stanowiące wyposażenie domu mieszkalnego: ręczniki, poszewki na poduszki, obrusy, serwetki i tkaniny. Choć w mniejszej liczbie, w tym zespole znajdowały się także chustki i chusteczki, czepki, zapaski do pasa i na ramiona, rękawki,

She made her acquisitions during her holiday wandering from one village to another, but also at markets and fairs in Opoczno, which took place on Thursdays. She adapted her school timetable to suit her passion, which the principal of the school approved of. Some of her acquisitions are a result of barter or were granted her free of charge. Sometimes she would find a noteworthy item among old, no longer used objects or even in dustbins – if her findings were of significance, i.e. when her collection was lacking in a given artefact or whenever she encountered an archaic piece.¹¹ She strove to save embroidery patterns and for that reason she sought rare historical objects.

Szwedkowicz primarily collected elements of the wedding dress and the bride's dowry: shirts, blankets, and bed covers. She was most interested in nuptial clothes, because – as she observed – they frequently featured the most unique embroidery patterns. Her collection also included linen and woollen embroidery and fabric samples, lace, colourful woven sashes, as well as textile elements of furnishings: blankets, pillowcases, tablecloths, napkins and fabrics. Though conspicuously fewer in number, there were also scarves, aprons, sleeves, stockings, or even some full dresses and bodices, above-the-waist parts thereof. She also collected cut-outs and Easter *pysanky* – colourfully decorated eggs.

11 Kronika działalności T. Szwedkowicz, Arch. PME l. 20136, wycinek prasowy: *Zabytek w psiej budzie*, „Echo”, 1997.

11 T. Szwedkowicz: *Chronicle of Activities*, Arch. PME l. 20136, press cutout: *“Zabytek w psiej budzie”*, *Echo*, 1997.

zwane metryczki, najczęściej w formie papierowych kartek z zeszytów szkolnych, na których umieszczała zdobyte informacje o obiekcie. Przyszywała je starannie do przedmiotów: koszul, tkanin, obrusów (6). Często też mniejsze elementy – próbki haftów czy fragmenty odzieży i tkanin – przyklejała lub przyszywała do tekturowych kart, opisując je szczegółowo pod spodem (8). Większe obiekty, jak koronkowe serwety, naszywała na kartony, np. po czekoladkach, uprzednio obszywając je kolorowym płótnem (7). Tak przygotowane elementy przechowywała w domowej kolekcji, ale też prezentowała na organizowanych przez siebie wystawach, tworząc pewnego rodzaju zestawy wystawiennicze (5).

of garments or textiles – would be glued or sewn onto cardboard, and a detailed description would be added below (8). Larger objects, such as lace tablecloths, would be sewn to spare boxes (such as chocolate boxes), which would have been covered with colourful cloth (7). Thus prepared artefacts would be stored in her home collection or shown in display sets in exhibitions she organised (5).

In addition, she created catalogues and lists of her artefacts, some with added comments on their uniqueness or indications of which ones were the most valuable. The list of textiles and garments probably covered most of her collection. The objects were numbered and arranged in thematic groups, such as women's and

Dodatkowo też tworzyła katalogi i spisy posiadanych obiektów, część z nich opatrując komentarzami o ich nieopowtarzalności, wskazując te najcenniejsze. W spisie tkanin i strojów uwzględniła prawdopodobnie większość posiadanej kolekcji, numerując obiekty i grupując je w zespoły tematyczne, np. koszule ślubne kobiece, męskie, poszewki wianne etc. Ponadto każdy obiekt został sfotografowany, o czym informację umieszczała zarówno na jego metryczce, jak i w katalogu. Fotografie przedmiotów z kolei opatrywała numerem ze spisu.

Pasja do fotografii

Szwedkowicz gromadziła także fotografie rodzinne (chłopskie), ukazujące mieszkańców regionu opoczyńskiego w strojach ludowych. Zebrała ich ponad 500 z lat 1900–1950. Przechowywała je na stworzonych przez siebie planszach, starannie wkładając w wycięte w kartonie różki i opisując. W tym działaniu wydatnie wspierał ją mąż.

Fotografie te były nierozdzielnie związane z kolekcją tkanin i haftów. Często wyszukiwała na zdjęciach fragmenty odzieży, których nie miała w kolekcji, i próbowała je zdobyć. Jak sama opowiedziała: „Potrzebny mi był ten zbiór fotografii do porównania haftu z »wyprawy młoduchy« z haftem uwidocznionym na ślubnych zdjęciach”¹². Pierwsze zdjęcie w kolekcji pochodziło

12 Kronika działalności T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20134, wycinek prasowy: M. Bartnik, *Pasje Pani Teresy*, „Nowa Wieś”, 1984.

men’s wedding shirts, dowry linen, and so on. Further, every object was photographed, and a note to that effect was appended both to the object’s label and included in the catalogue. The photographs of the objects were labelled with relevant catalogue numbers.

Passion for photography

The objects Szwedkowicz collected also included family photographs, showing the residents of Opoczno region’s villages in folk dress. She accumulated over 500 such photographs from the years 1900–1950. They were stored on cardboard panels she herself constructed, carefully held in place with photo corners, and labelled, with extensive help and support from her husband.

The photographs were inextricably connected to the collection of textiles and needlework. Szwedkowicz would often try to seek out garments visible in the photographs to add them to her collection if she didn’t already have them. As she said, “I needed that collection of photographs to compare the embroidery from a young woman’s dowry to that visible in the wedding photographs.”¹² The first photograph in her collection was one from her own family album, but it was also related to village life. It showed children from a village school run by her mother on their day trip to Kraków. Other photographs

12 T. Szwedkowicz: Chronicle of Activities, Arch. PME I. 20134, press cutout: M. Bartnik, “*Pasje Pani Teresy*”, *Nowa Wieś*, 1984.

1

Zofia i Stanisław Gopysowie,
z Domaszna z 3-letnią córeczką,
1923r.

2

Józ Franczak, Franciszka Franczak,
Maria Franczak,
z Nieznamierowic 1934r.

9

z jej prywatnego albumu rodzinnego, ale dotyczyło poniekąd także tematu wsi. Przedstawiało dzieci ze szkoły wiejskiej prowadzonej przez jej matkę na wycieczce w Krakowie. Pozostałe fotografie kupowała na jarmarkach, pozyskiwała od zaprzyjaźnionych osób, od starszych zbierała informacje, kto może być utrwalony na zdjęciach. W taki sposób zgromadziła pokaźną kolekcję fotografii chłopskiej z regionu opoczyńskiego.

Zdjęcia w kolekcji Teresy Szwedkowicz to przede wszystkim pamiątkowe portrety rodzin (9) oraz fotografie utrwalające obrzędowość rodzinną: chrzty, komunie, śluby i pogrzeby (10). Dużą część stanowią fotografie młodzieży – panien i kawalerów – w odświętnych strojach. Są tu

were bought at village fairs or received from friends; Szwedkowicz would try to establish who might be shown in the photographs. This is how she accumulated a substantial collection of village photography from the Opoczno region.

The images in Szwedkowicz's collection are primarily family portraits (9) and photographs of milestones in family lives: christenings, first communions, weddings, funerals (10). Many show young unmarried people in their Sunday best. The collection also has photographs showing the social lives of villagers: celebratory meetings, pilgrimages, processions, and other important occasions, or portraits of individuals prominent in the region. Most photographs were taken

89

Młodzi, Cyncylia Grabowska
z mężem z Januszem 1935r

90

Helena i Jan Czajkowsy
Kliny 1935r

10

także fotografie ukazujące życie społeczne mieszkańców wsi: spotkania towarzyskie, pielgrzymki, procesje i inne ważne wizyty i wydarzenia, czy też portrety znaczących dla regionu osób. Większość zdjęć pochodzi z zakładów fotograficznych w Opocznie, ale są tu także fotografie wykonane w plenerze.

Odrębnym zbiorem są fotografie utrwalone na negatywach szklanych o wymiarach 6 × 9 cm, wykonane w czasie okupacji przez fotografów, którzy zostali wysiedleni z Opoczna i przebywali we wsiach Wola Załęzna i Kraśnica. Większość to zdjęcia do dowodów osobistych (11), ale są także fotografie grup kawalerskich, ślubne oraz małżeńskie, kobiet z dziećmi czy samych dzieci. Wykonane są w plenerze, często

in Opoczno's photography studios, but outdoor photographs are also represented.

Another collection comprises 6 × 9 cm glass negative images, taken during the World War Two Nazi occupation of Poland by photographers displaced from Opoczno and residing in the villages of Wola Załęzna and Kraśnica. Most of them are ID photographs (11), but there are also snapshots of bachelors, wedding portraits, married couples, women with children, and children on their own. Taken in the open, often against a backdrop of huts, walls covered with tar paper, sometimes trees and gardens. The majority of glass negatives are accompanied by prints; some of them were exposed earlier, while some were printed in the

na tle chałup, ścian obitych papą, a także drzew i ogrodów. Większość negatywów szklanych ma odbitki, część z nich została wywołana we wcześniejszych latach, pozostałe prawdopodobnie już przez samą kolekcjonerkę w latach 70. XX wieku. Zarówno jedne, jak i drugie zostały umieszczone na planszach w taki sam sposób, jak fotografie omówione wcześniej.

Wszystkie fotografie w kolekcji zostały opisane: wskazano osoby bądź wydarzenia utrwalone na zdjęciach, a przy odbitkach wykonanych z negatywów szklanych znajduje się dodatkowo informacja: „okupacja – fotografie ze szklanych negatywów” (12). Podpisy pod fotografiami często są rozbudowane: zawierają

1970s – probably by Szwedkowicz. Both were placed on boards the same way the above-mentioned photographs.

All the photographs in the collection are labelled: people or events captured in the images are described; prints made from glass negatives are supplemented with additional information: “occupation – glass negative photographs” (12). Captions accompanying the photographs are often expanded: they contain life stories of people immortalized in the photographs, descriptions of rituals or elements of attire that attracted the attention of the collector. In her descriptions, Szwedkowicz frequently featured reasons for taking a given photograph, e.g. with a view to sending it to relatives

352

Dziewczynka z Bukowca 1941r

353

Weronika Piekarska z Sobawin 1941r

354

Ewa Mnich-Laskowska z Krasnicy 1940r.

*Resztki fotografii wykonanej ze salomonowych kluzpacyjnych negatywów (do dowodów osób)

12

historie osób utrwalonych na zdjęciu bądź opis obrzędu czy elementu ubioru, który zwrócił uwagę kolekcjonerki. Szwedkiewicz często zamieszczała w opisach także powody wykonania fotografii, np. w celu wysłania bliskim przebywającym na robotach w Niemczech, w aresztach, obozach lub w wojsku. Podawała też informacje o tym, gdzie zdjęcia były publikowane czy w jakim konkursie brały udział. Zbiorowi fotografii towarzyszył katalog, do którego Szwedkiewicz napisała wstęp omawiający całą kolekcję oraz sporządziła spis fotografii w podziale na grupy tematyczne, jak: śluby, chrzty, komunie, młodzież i dzieci etc.¹³

13 Zeszyt T. Szwedkiewicz z opisem kolekcji fotografii, Arch. PME R. 1516.

in work camps in Germany, in prisons, or in the military. She also indicated where photographs were published or to which competition they were submitted. There was an accompanying catalogue, which Szwedkovich preceded with an introduction detailing the entire collection, adding a thematic list of photographs divided into topics such as: weddings, baptisms, communions, adolescents and children, etc.¹³

The images collected by Szwedkovich constitute an example of peasant family photography reflecting the rural society in the late 19th century and in the first

13 T. Szwedkiewicz's notebook detailing her photography collection, Arch. PME R. 1516.

Zdjęcia zgromadzone przez Szwedkowicz są przykładem chłopskiej fotografii rodzinnej odzwierciedlającej obraz społeczności wiejskiej końca XIX i pierwszej połowy XX wieku. Pod pojęciem fotografii chłopskiej kryją się zdjęcia, które powstały na zamówienie samych chłopów, z ich inicjatywy¹⁴, a zatem zaświadcza ją o chłopskim sposobie postrzegania świata. Dominuje w nich tematyka rodzinna, w odróżnieniu od fotografii chłopów – typów ludowych, wykonanej na wzór malarstwa realistycznego przez fotografów spoza kultury wsi, utrwalających własne wizje¹⁵.

Kolekcja fotografii Teresy Szwedkowicz była wielokrotnie nagradzana, m.in. zdobyła pierwsze miejsce w konkursie „Miłość i małżeństwo” Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie w 1977 roku oraz w konkursie „Fotografia polskiej wsi do 1948 roku” zorganizowanym przez kwartalnik „Fotografia”, Instytut Historii Kultury Materialnej PAN i redakcję „Nowej Wsi” w 1985 roku. Efektem tego ostatniego konkursu była także wystawa w Zachęcie – Narodowej Galerii Sztuki w 1985 roku, pt. „Fotografia chłopów polskich”, w kolejnym roku prezentowana także w Ernst Múzeum w Budapeszcie. W 1994 roku Szwedkowicz wzięła udział w kolejnym konkursie fotograficznym organizowanym przez Polskie Towarzystwo Historyczne, pt. „Inteligencja

half of the 20th century. The label of peasant photography encompasses images commissioned by peasants – captured on their own initiative,¹⁴ thereby certifying their outlook on the world at large. Thematically, they are dominated by family, which is in striking contrast to photographs of peasants – folk types, taken in the vein of realist painting by photographers outside of rural culture, preserving as a result their own visions.¹⁵

The photography collection of Szwedkowicz was critically acclaimed, receiving the first prize in the 1977 “Love and Marriage” competition organised by the National Ethnographic Museum in Warsaw as well as in the 1985 “Polish Countryside Photography” competition organised by the *Fotografia* quarterly, the Polish Academy of Sciences’ Institute for History of Material Culture, and the *Nowa Wieś* magazine. As a result of the latter, the “Photography of Polish Peasants” exhibition was organised in the Zachęta National Gallery of Art in Warsaw in 1985; presented a year later in Ernst Museum in Budapest, Hungary. In 1994, Szwedkowicz participated in “Polish Intelligentsia: 19th – 20th century,” a photography competition organised by the Polish Historical Society. She submitted 74 photographs, primarily of her own family or herself, captured at exhi-

14 Zob. A. Garlicka, M. Bijak, *Fotografia chłopów polskich*, Warszawa 1993.

15 J. Bartuszek, *Między reprezentacją a martwym papierem. Znaczenie i funkcja chłopskiej fotografii rodzinnej*, Warszawa 2005.

14 Cf. A. Garlicka, M. Bijak, *Fotografia chłopów polskich*, Warszawa 1993.

15 J. Bartuszek, *Między reprezentacją a martwym papierem. Znaczenie i funkcja chłopskiej fotografii rodzinnej*, Warszawa 2005.

6 maja 1979 r. Wywiad rec. Ireny Dziedzic w „Tele-Echo” z nauczycielką wych. plastycznego T. Szwedkovicz z Lic. Ogólnokształcącego w Opatowie - sfotografowano z ekranu telewizyjnego w domu.

Fotografie te wystąpiłam wraz z innymi na Konkurs Fotografii „Inteligencja polska XIX i XX”
Były wyróżnione przez Jury i prezentowane na wystawie w „Zachęcie” 22 VI 1994 r.

23

polska XIX i XX wieku”, wysyłając 74 zdjęcia, przede wszystkim własnej rodziny oraz samej siebie sfotografowanej na organizowanych wystawach czy podczas udzielania wywiadu w programie „Tele-Echo” Ireny Dziedzic (13). W konkursie tym nie zajęła pierwszego miejsca, ale otrzymała nagrodę ufundowaną przez Związek Nauczycielstwa Polskiego.

Pasja do edukacji

Imponująca kolekcja Teresy Szwedkovicz, usystematyzowana i opisana z pietyzmem i rozmysłem, jest unikatem na tle innych podobnych. Szwedkovicz nie była więc tylko zbieraczką-pasjonatką, ale kolekcjonerką świadomą zarówno konieczności opracowania i systematyzacji kolekcji,

bitions or during a TV interview for Irena Dziedzic’s “Tele-Echo” (13). She did not receive the first prize, but she was granted an accolade funded by the Polish Teachers’ Union.

Passion for education

The impressive collection of Teresa Szwedkovicz, systematised and described with diligence and thoughtfulness, is unique compared to other similar ones. Hence, she was not just a passionate collector, but a collector aware both of the need to develop and systematise the collection and, or perhaps above all, of its enormous value. In fact, many private collectors display such an attitude to their

jak i – a może przede wszystkim – jej ogromnej wartości. Taki stosunek do zbiorów jest charakterystyczny dla wielu prywatnych kolekcjonerów¹⁶. Teresa Szwedkowicz wiedziała, co chce gromadzić, czego jej brakuje, co chciałaby jeszcze pozyskać do kolekcji. Stąd też jej cotygodniowe wizyty na targu w Opocznie i negocjacje z handlującymi tam kobietami oraz studiowanie fotografii. Chcąc ocalić od zapomnienia niepowtarzalne wzory haftów opoczyńskich, ich ornamentykę, różnorodność form, bogactwo motywów roślinnych i geometrycznych, kolekcjonerka uzupełniała zbiór nie tylko eksponatami oryginalnymi. Dokonywała także rekonstrukcji obiektów, które uległy degradacji lub których oryginałów nie mogła pozyskać. Były to najczęściej hafty chusteczek, ręczników obrzędowych czy serwet. Niestety nie zawsze zachowywała informacje o tym, które obiekty są oryginałami, a które wiernymi kopiami, ponieważ na równi traktując oba rodzaje przedmiotów. Bardziej niż oryginalność przedmiotu interesowało ją utrwalenie i zachowanie formy haftu z uwagi na niepowtarzalność samego rysunku i wzoru. W tym zakresie więc nie spełniała muzealnych standardów. Swoje zbiory wykorzystywała przy prowadzeniu zajęć plastycznych i do analizy opoczyńskich motywów hafciarskich, o których pisała w artykułach i opracowaniach¹⁷. Kolekcja

respective collections.¹⁶ Szwedkowicz knew well what she wanted to gather, what she was missing, what she would still like to acquire for the collection. This led to her weekly visits to the market in Opoczno and negotiations with the women trading there, as well as her studying of photographs. Eager to save from obscurity the unique patterns of Opoczno region's embroideries, their ornamentation, the range of forms, the abundance of floral and geometric motifs, the collector supplemented the collection with more than just original pieces. She also reconstructed objects which had deteriorated or the originals which she could not obtain. These were usually embroidered handkerchiefs, ceremonial towels, or cloth napkins. Unfortunately, she did not always record which objects were originals and which were close copies, somewhat treating both types of objects equally. She was more concerned with capturing and preserving the form of the embroidery due to the singularity of the drawing and design itself, rather than the originality of the object. In this respect, therefore, she didn't meet museum standards. She used her findings to teach art classes and to analyse the Opoczno region's embroidery motifs, which she wrote about in articles and studies.¹⁷ The collection was a teaching aid for her. She was keen for young people to recognise the beauty of

16 A. Jackowski, *Pochwała zbieractwa*, „Polska Sztuka Ludowa”, t. 29, z. 1–2, 1975; *Muzea prywatne/kolekcje lokalne...*, op. cit.

17 Zob. T. Szwedkowicz, *Opoczyńskie poszewki wianne*, „Łódzkie Studia Etnograficzne”, nr 22, 1980.

16 A. Jackowski, „Pochwała zbieractwa”, *Polska Sztuka Ludowa*, vol. 29, i. 1–2, 1975; *Muzea prywatne/kolekcje lokalne...*, op. cit.

17 Cf. T. Szwedkowicz, „Opoczyńskie poszewki wianne”, *Łódzkie Studia Etnograficzne*, no. 22, 1980.

była dla niej pomocą naukową. Zależało jej, aby młodzież dostrzegła piękno regionalnej sztuki i jej wartość, a do miejscowej twórczości artystycznej odnosiła się z szacunkiem. Na przykładzie kompozycji hafciarskiej uczyła lapidarnej plastycznej wypowiedzi. Chciała też wzbogacić twórczość młodzieży o nowe inspiracje¹⁸.

„Przy pomocy rodzimego folkloru, odkrywania historii chłopskiej tradycji można kształtować u młodzieży świadomość kulturową, uczyć plastyki, budzić wrażliwość estetyczną. Mówiąc o kulturze regionu, można wpajać młodym miłość i szacunek do rodzinnych stron” – mówiła na łamach „Nowej Wsi”¹⁹.

Pasja do popularyzowania

W latach 1965–1979 Teresa Szwedkowicz zorganizowała 16 wystaw tematycznych popularyzujących sztukę opoczyńską i folklor w Liceum Ogólnokształcącym w Opocznie. Niektóre odbywały się w ramach ważniejszych ogólnopolskich wydarzeń, jak np. wystawa „Wystrój izby opoczyńskiej”, zorganizowana w 1966 roku w ramach obchodów Tygodnia Folkloru, czy wystawa pt. „Chrońmy od zapomnienia nasz rodzimy folklor”, która odbyła się w 1974 roku w ramach Międzynarodowego Dnia Turystyki. Do ich przygotowania Szwedkowicz zapraszała uczniów,

regional art and its value, and to treat the local artwork with a sense of respect. Using the example of an embroidery composition, she taught succinct visual expression. She also wanted to infuse the artistic work of young people with new inspirations.¹⁸ “Using native folklore, discovering the history of peasant traditions, it is possible to shape cultural awareness in young people, teach art, and encourage aesthetic sensitivity. By talking about the region’s culture, you can instil in young people a love and respect for their homeland,” she told the *Nowa Wieś* magazine.¹⁹

Passion for popularisation

Between 1965 and 1979, Szwedkowicz organised 16 themed exhibitions popularising the art and folklore of Opoczno region at the Opoczno High School. Some were held within the framework of major national events, such as the exhibition “The Decor of the Opoczno Peasant Hut,” organised in 1966 as part of the celebration of the Folklore Week, or the exhibition “Let’s Protect Our Folklore from Oblivion,” held in 1974 as part of the International Tourism Day. To prepare them, Szwedkowicz invited schoolchildren, who would often present their artwork inspired by the folk art of the region as well. After her retirement, she organised several

18 T. Szwedkowicz, *Moje zainteresowanie sztuką ludową i jego wpływ na pracę dydaktyczno-wychowawczą*, „Plastyka w szkole”, nr 4, 1972.

19 Kronika działalności T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20134, wycinek prasowy: M. Bartnik, *Pasje Pani Teresy*, „Nowa Wieś”, 1984.

18 T. Szwedkowicz, “Moje zainteresowanie sztuką ludową i jego wpływ na pracę dydaktyczno-wychowawczą”, *Plastyka w szkole*, no. 4, 1972.

19 T. Szwedkowicz: *Chronicles of Activity*, Arch. PME I. 20134, press cutout: M. Bartnik, “*Pasje Pani Teresy*”, *Nowa Wieś*, 1984.

którzy często prezentowali także swoje prace plastyczne inspirowane twórczością ludową regionu. Po odejściu na emeryturę zorganizowała jeszcze kilka wystaw w Ośrodku Kultury w Opocznie, a ostatnia, pt. „Nasza opoczyńska sztuka ludowa”, odbyła się w 1995 roku ponownie w szkole, z okazji 50-lecia jej istnienia.

Zwraca uwagę sposób prezentacji poszczególnych elementów na wystawach. Szwedkiewicz koszule łączyła w zestawy z gorsetami i krajkami, wieszając całe komplety na słomiankach czy tablicach (5). Podobnie też fotografowała obiekty, tworząc ich ilustrowany katalog. Łączyła je w zestawy prawdopodobnie po to, aby ukazać sposób ich funkcjonowania i stworzyć interesujący wizualnie efekt (14). Pokazując poszewki

more exhibitions at the Cultural Centre in Opoczno, and the last one, entitled “Our Opoczno Folk Art,” was held once again at the school in 1995 to celebrate its 50th anniversary.

What is especially striking is the way in which the individual items were presented at the exhibitions. She combined shirts into sets with corsets and *krajkas*, hanging the complete outfits on straw mats or boards (5). She also photographed objects in a similar way, creating an illustrated catalogue. She combined them into sets presumably to show how they functioned and to create a visually appealing effect (14). When demonstrating pillowcases, she arranged them in diamond shapes, exposing the very pattern, and she did the same

na poduszki, układała je w romby, ekspozując sam wzór, podobnie czyniła z ręcznikami obrzędowymi czy innymi haftowanymi elementami.

Szwedkowicz swoją kolekcję chętnie udostępniała etnografom. Jej zbiory wzbudzały zainteresowanie wśród fachowców i miały wartość muzealną, czego Szwedkowicz była świadoma. Stąd też od lat 70. XX wieku podejmowała kontakty z różnymi placówkami muzealnymi, oferując im części swojej kolekcji²⁰. Z pewnością pomoc w opracowaniu zbiorów otrzymywała od etnografów skupionych wokół Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, do którego należała od 1971 roku. Brała udział także w spotkaniach Koła Miłośników Folkloru Opoczyńskiego organizowanych w formującym się Muzeum Regionalnym w Opocznie w latach 70. i 80. XX wieku²¹. O Szwedkowicz i jej kolekcji pisano nie tylko w lokalnej prasie, ale także w periodykach naukowych, w których sama także publikowała. Chętnie udzielała wywiadów. Za swoją działalność została odznaczona kilkoma medalami, m.in. odznaką Zasłużony Działacz Kultury w 1972 roku, srebrną odznaką „Za opiekę nad Zabytkami” w 1975 roku, a w 1986 roku Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

20 Zob. korespondencja z Aleksandrą Jacher-Tyszkową z Muzeum Etnograficznego w Krakowie, MEK I/4833/RKP.

21 Rozmowa z Kazimierzem Cabanem, kustoszem Muzeum Regionalnego w Opocznie, przeprowadzona 26.04.2024 roku.

with ritual towels or other embroidered items.

Szwedkowicz was happy to make her collection available to ethnographers. Her collectables were of interest to professionals and had museum value, a fact that Szwedkowicz was aware of. For this reason, from the 1970s onwards, she established contacts with various museums, offering them parts of her collection.²⁰ She certainly received support in compiling her collection from ethnographers gathered around the Polish Ethnological Society, to which she had belonged since 1971. She also took part in meetings of the Opoczno Folklore Enthusiasts' Club organised in the forming Regional Museum in Opoczno in the 1970s and 1980s.²¹ Szwedkowicz and her collection were not only written about in the local press, but also in scholarly periodicals, in which she herself also published. She was glad to give interviews. She was awarded several medals for her work, including the Distinguished Cultural Service Award, in 1972, the silver badge “For the Care of Monuments” in 1975, and the Commander's Cross of the Order of Polonia Restituta in 1986.

20 Cf. Correspondence with Aleksandra Jacher-Tyszkowa from The Ethnographic Museum in Kraków, MEK I/4833/RKP.

21 A conversation with Kazimierz Caban, the curator of The Regional Museum in Opoczno, conducted on 26.04.2024.

Wystawa haftów opoczyńskich w świetlicy LO w Opocznie z okazji Dni Kultury Ziemi Opoczyńskiej. Czerwiec 1972r.

Teresa Szwedkowicz – kolekcjonerka świadoma

„Ten zbiór to moja prawdziwa radość” – mawiała Teresa Szwedkowicz o swojej kolekcji, która bez wątpienia była treścią jej życia. Jako nauczycielka, przedstawicielka inteligencji, osoba z pewnością świadoma swojej wyjątkowości i wartości prowadzonych działań, opracowała kroniki swoich dokonań. Mają one formę albumów, które koncentrują się wokół trzech tematów: kolekcji tkanin i haftów, wystaw oraz zbioru fotografii chłopskich. Wklejała do nich fotografie swoje i córek w strojach ludowych, na tle kolekcji, i to zarówno w domu, podczas pracy nad obiektami (układanie w albumy, przyszywanie metryczek), jak i na wystawach (15).

Teresa Szwedkowicz – the mindful collector

“This assortment is my real joy,” Teresa Szwedkowicz used to say of her collection, which was undoubtedly the essence of her life. As a teacher, a representative of the intelligentsia, and a person certainly aware of her singularity and the value of her activities, she chronicled her achievements. These chronicles take the form of albums that focus on three themes: a collection of textiles and embroideries, exhibitions, and a collection of peasant photographs. She included photographs of herself and her daughters in folk costumes, against the backdrop of the collection, both at home, while working on the objects (arranging them into albums,

Zgromadziła w nich także wycinki z prasy dotyczące swojej działalności, dyplomy z konkursów czy fotografie z organizowanych wystaw. Karty albumów ozdabiała fragmentami haftów własnych lub skrawkami ze zbiorów. Kroniki te są spoiwem całej kolekcji. Pozwalają zobaczyć postać Teresy Szwedkowicz w innym świetle; nie tylko koncentrować się na pozostawionych przez nią przedmiotach, ale odkryć motywy jej działania i zobaczyć, jaką była osobą. Przedstawiają kolekcję, ale też samą kolekcjonerkę. Są historią działalności i osiągnięć Szwedkowicz, pewnego rodzaju autobiografią.

Kolekcja Teresy Szwedkowicz to nie tylko dokumentacja życia i kultury mieszkańców wsi opoczyńskich i materiał źródłowy dla badaczy regionu. Jest też, a może przede wszystkim, doskonałym przykładem kolekcjonerstwa prywatnego, emocjonalnego, nierozzerwalnie związanego zarówno z przedmiotem kolekcji, jak i jej opiekunem, który opracowuje zbiór i go upowszechnia. Kolekcjonerstwo Szwedkowicz wpisuje się w nurt kolekcjonerstwa etnograficznego, które rozwijało się od połowy XIX wieku wśród inteligencji skupionej wokół towarzystw naukowych i czasopism. Apele oraz szczegółowe instruktarze, co i w jaki sposób zbierać, pojawiały się na łamach prasy i czasopism na przełomie XIX i XX wieku, a także w dwudziestoleciu międzywojennym. Oprócz ubiorów, przedmiotów kultu czy wyrobów rzemieślniczych polecano zbierać – lub samodzielnie wykonywać – ilustracje zawierające wyobrażenia tzw.

sewing on the particulars), and at exhibitions (15). She also put together press clippings about her activities, diplomas from competitions, or photographs from exhibitions she had organised. She decorated the pages of the albums with fragments of her own embroideries or scraps from her collections. These chronicles bind the entire collection. They allow us to see the character of Teresa Szwedkowicz in a different light; not only to focus on the objects she left behind, but to discover the motives behind her actions and to see what kind of person she was. They represent the collection, but also the collector herself. They are a history of her activities and achievements, a kind of autobiography.

The collection of Teresa Szwedkowicz is not only a documentation of life and culture of the people living in Opoczno villages and source material for researchers of the region. But it is also, or perhaps above all, an excellent example of private, emotional collecting, inextricably linked to both the object of the collection and its curator, who compiles the collection and promotes it. Her collectorship is in keeping with the current of ethnographic collecting, which developed from the mid-19th century among the intelligentsia gathered around learned societies and periodicals. The calls and detailed instructions on what and how to collect appeared in the press and magazines at the turn of the 19th and 20th centuries, as well as in the inter-war period. In addition to clothing, objects of worship or

typów ludowych oraz obyczajów. Akcje gromadzenia prowadzone były zarówno przez profesjonalistów, jak i amatorów, w tym przez nauczycieli i ziemian²². Nie bez znaczenia w kontekście analizy działalności Teresy Szwedkowicz jest fakt, że haftowanie wzorów ludowych zbieranych od włościanek i gromadzenie ich w specjalnych tekach było popularnym hobby kobiet z rodzin ziemiańskich²³. Z podobnych pasji zbieraczych powstało wiele kolekcji prywatnych, a także założeń muzeów²⁴.

Kolekcjonerka Teresa Szwedkowicz oscylowała pomiędzy rolą obiektywnej badaczki, gromadzącej i porządkującej zbiór, tworzącej jego spisy i opracowania fałszywe, a twórczyni ludowej, której dzieła same mogą stać się przedmiotem kolekcji jako ważne dla zachowania dziedzictwa. Teresa Szwedkowicz chciała nie tylko ocalić od zapomnienia zanikający wokół niej świat, ale poniekąd także siebie samą. Czego, jak sądzę, udało jej się dokonać. ■

handicrafts, they recommended collecting – or producing them themselves – illustrations representing so-called folk types and customs. Collection campaigns were conducted by both professionals and amateurs, including teachers and gentry landowners.²² In the context of Szwedkowicz's activity, it is not negligible that embroidering folk designs obtained from peasant women and collecting them in special portfolios was a popular hobby of women from Polish landed gentry families.²³ Similar passions of collectors were the inspiration for the emergence of many private collections and rudimentary museums.²⁴

As a collector, Szwedkowicz oscillated between the role of an objective researcher, who compiled and systematised the collection, created inventories and produced studies of it, and that of a folk artisan, whose works could themselves become the subject of a collection as crucial to the preservation of heritage. Szwedkowicz not only wanted to save the vanishing world around her from oblivion, but also, in a way, save herself. Which I believe she accomplished. ■

22 Zob. S. Węglarz, *Chłopi jako „obcy”. Prolegomena*, [w:] *Pożegnanie paradygmatu? Etnologia wobec współczesności*, red. W.J. Burszta, J. Damrosz, Warszawa 1994; Z. Libera, *Lud ludoznawców: Kilka rysów do opisanja fizjonomii i postaci ludu naszego czyli etnograficzna wycieczka po XIX wieku*, [w:] *Etnologia Polska. Między ludoznawstwem a antropologią*, red. A. Posern-Zieliński, Poznań 1995.

23 M. Strzelecka, *Ziemianki*, Warszawa 2023.

24 Zob. K. Pomian, *Zbieracze i osobliwości*, Warszawa 1996; *Muzea prywatne/kolekcje lokalne...*, op. cit.

22 Cf. S. Węglarz, “Chłopi jako ‘obcy’. Prolegomena”, [in:] *Pożegnanie paradygmatu? Etnologia wobec współczesności*, ed. W.J. Burszta, J. Damrosz, Warszawa 1994; Z. Libera, “Lud ludoznawców: Kilka rysów do opisanja fizjonomii i postaci ludu naszego czyli etnograficzna wycieczka po XIX wieku”, [in:] *Etnologia Polska. Między ludoznawstwem a antropologią*, ed. A. Posern-Zieliński, Poznań 1995.

23 M. Strzelecka, *Ziemianki*, Warszawa 2023.

24 Cf. K. Pomian, *Zbieracze i osobliwości*, Warszawa 1996; *Muzea prywatne/kolekcje lokalne...*, op. cit.

Dziedzictwo (w) kolekcji Teresy Szwedkowicz Heritage (in the) collection of Teresa Szwedkowicz

Julia Grudzień

Jedno ze swoich opracowań na temat poszewek wiannych i ich roli w społeczności opoczyńskiej Teresa Szwedkowicz rozpoznała rozdziałem *Inwencja twórcza kobiet opoczyńskich*¹. Zainspirowana swoimi obserwacjami oraz przeprowadzonymi rozmowami, opisała w nim praktyki hafciarskie – kto, kiedy, jak i dlaczego wyszywał. Hafciarkami były głównie kobiety, które przejmowały tę tradycję od innych kobiet ze swojego otoczenia – matek, babek, ciotek, sąsiadek. Jeśli miały choć trochę czasu i umiejętności oraz dobry wzrok, to haftowały. Spotykały się zimą w izbie, często tam, gdzie wcześniej pieczono chleb, by było ciepłe; przy jednej lampie naftowej zawieszanej pod sufitem, aby oświetliła jak największą przestrzeń. W spotkaniach uczestniczyły także kobiety, które wykonywały inne prace ręczne, na przykład przędły włókno; na beczynne przesiadywanie źle patrzono. Hafciarki siedziały najbliżej lampy, bo ich praca wymagała najwięcej precyzji. Takie

“Creative imagination of women from Opoczno” is the opening chapter of one of Teresa Szwedkowicz’s articles on dowry pillowcases and their communal role.¹ Inspired by the conversations she conducted as part of her research and by her own reflections on the subject, she discussed the embroidery practices of her interlocutors – the whos, whens, hows, and whys of the craft. In general, embroiderers were primarily women, who followed in the footsteps of their relatives and close ones – mothers, grandmothers, aunts, neighbours. If they had some time on their hands and good eyesight, they took to embroidering. In the winter – to keep warm, they met in a room, where bread had just been baked. They gathered around a single kerosene lamp, suspended from the roof to illuminate the far corners of the place. The meetings were frequented by different women, who were also occupied with other forms of handicraft, such as spinning. Idleness was

1 T. Szwedkowicz, *Opoczyńskie poszewki wianne*, „Łódzkie Studia Etnograficzne”, nr 22, 1980.

1 T. Szwedkowicz, „Opoczyńskie poszewki wianne”, *Łódzkie Studia Etnograficzne*, no. 22, 1980.

spotkania stwarzały okazję do rozmów na temat życia codziennego, ale też do wymiany opinii i inspiracji dotyczących wykonywanych wzorów.

Dla Teresy Szwedkowicz hafciarstwo nie było jedynie symbolem dziedzictwa regionu opoczyńskiego. W opracowaniach nie ograniczała się ona do technicznego opisu wyszywania, równie ważny był dla niej aspekt społeczny, czyli spotkania kobiet. Służyły one zacieśnianiu więzi koleżeńskich i zabawie, a równocześnie podtrzymywały praktykę rękodzielniczą. W rozumieniu Teresy Szwedkowicz to, co materialne (pomieszczenie, lampa, płótno, sam haft) i niematerialne (proces wyszywania i kreatywność w nim zawarta, rozmowy, dzielenie się pomysłami) współistnieją i składa się na haft opoczyński. Podobnie dziedzictwo rozumieją współczesne badaczki i badacze, którzy nie zgadzają się z utożsamianiem go jedynie z zabytkami i pomnikami. Tradycyjne pojmowanie dziedzictwa zakłada twarde podziały na to, co materialne i niematerialne; kulturowe i naturalne. Ponadto jest skierowane ku przeszłości. Obecnie coraz częściej dziedzictwo jest rozumiane jako proces, który – choć zakorzeniony w przeszłości i wymierzony w przyszłość – odbywa się przede wszystkim w teraźniejszości, z udziałem ludzkich i nieludzkich aktorów. Refleksja nad dziedzictwem powinna zachęcać do zadawania niełatwych pytań, kwestionować konserwatywne i dobrze znane podejścia oraz podkreślać jego polityczny charakter, przywracając

frowned upon. The embroiderers sat close to the lamp, as their work demanded most precision. Such meetings offered an opportunity to talk about daily life, but also to exchange views on patterns in progress and to draw mutual inspiration.

To Szwedkowicz, embroidery was not just a symbol of the heritage of the Opoczno region. In her research, she did not limit herself to technical descriptions of the process of embroidering. Equally, she focused on the social aspect of the craft – on the meetings of women, which served the purpose of strengthening their camaraderie, provided entertainment, and simultaneously cultivated the practice of handicraft. The signature Opoczno embroidery, as understood by Szwedkowicz, is a composite phenomenon that incorporates the material (space, lamp, canvas, embroidery) and the immaterial (process of embroidering and inherent creativity, conversations, sharing ideas) in an act of coexistence. This notion of heritage is shared by contemporary researchers who steer clear of identifying it only with monuments and memorials. Traditionally understood heritage constitutes a firm binary: material / immaterial; nature vs nurture. Also, it points to the past. Currently, heritage is being increasingly understood as a process that – despite its grounding in the past and its focus on the future – takes place predominantly in the present, with the participation of human and non-human stakeholders. Reflection on heritage should encourage posing difficult questions, challenging conservative

tym samym głos jego zmarginalizowanym użytkownikom².

Dziedzictwo jest więc procesem kulturowym, który polega na praktykach pamięci konstruujących sposoby rozumienia i angażowania się w teraźniejszość³. To kobiety zajmujące się działalnością rękodzielniczą były tymi, które haftując, kultywowały taką praktykę. Działanie Teresy Szwedkowicz było nastawione na przyszłość, a jednocześnie wiedziała ona, że to w teraźniejszości praktykuje się dziedzictwo. Wspólnie ze swoimi uczennicami

and well-known attitudes, and emphasise the political character of heritage, thereby giving back voice to the disenfranchised.²

Heritage is thus a cultural process that relies on memorialization practices constructing ways of comprehension and engagement with the present.³ It was the women who, involved in handiwork, cultivated heritage as a practice through their embroidery. Szwedkowicz's activities zoomed in on the future, but simultaneously she understood that the present was where heritage was practised. Together

2 M. Stobiecka, *Krytyczne studia nad dziedzictwem: między teorią a praktyką*, [w:] *Krytyczne studia nad dziedzictwem: pojęcia, metody, teorie i perspektywy*, red. M. Stobiecka, Warszawa 2023.

3 L. Smith, *Uses of heritage*, London, New York 2006.

2 M. Stobiecka, „Krytyczne studia nad dziedzictwem: między teorią a praktyką”, [in:] *Krytyczne studia nad dziedzictwem: pojęcia, metody, teorie i perspektywy*, ed. M. Stobiecka, Warszawa 2023.

3 L. Smith, *Uses of Heritage*, London, New York 2006.

organizowała wystawy, które miały za zadanie przywrócić zainteresowanie tym, co według niej najcenniejsze w dziedzictwie opoczyńskim. Tak jak ta zorganizowana w 1974 roku w liceum, w którym była nauczycielką plastyki, zatytułowana „Chrońmy od zapomnienia nasz rodzi-my folklor”. Strategia wystawiennicza Teresy Szwedkowicz oraz jej sposób obchodzenia się z kolekcją odbiegały od tego, co praktykowane z reguły w muzeach. Szwedkowicz rzeczy prała, składała, doceniała te „zaniedbane, ale ciekawe” obiekty. W stworzonych przez siebie katalogach stosowała kolorowe podkreślenia, na przykład kluczowych terminów. Opis koszuli młoduchy (panny młodej) z ornamentem „drzewka opoczyńskiego” rozpoczęła od zaznaczonego na czerwono zdania: „To jest najpiękniejsza koszula w moim zbiorze”. W jej działaniach, co często podkreślają osoby, które ją wspominają, były wpisane uczucia. Muzea, podobnie jak kolekcje, są pełne emocji. Choć same instytucje nierzadko próbują się kreować na miejsca jedynie suchej i „obiektywnej” nauki, emocje są obecne także na wystawach – zakłopotanie, śmiech, znudzenie, zaciekawienie, pogięte foldery, palce odciśnięte na gablotach⁴. Dla muzealniczek i muzealników inspirujący okazuje się stosunek Teresy Szwedkowicz do rzeczy, pełen wrażliwości i uczuć.

with high school students, she organized exhibitions tasked with rekindling interest in what she considered the most precious about the heritage of Opoczno. A case in point is “Let’s Protect Our Folklore from Oblivion,” an exhibition Szwedkowicz curated in 1974 in a secondary school where she worked as an art teacher. Both her exhibition strategy and her handling of the collection diverged from the established museum practice of the day. She washed the objects, folded them, appreciated the “worse for wear if curious” ones. In her catalogues, Szwedkowicz did not shy away from underlining key terms in colour. Her description of a bride’s shirt embroidered with “the Opoczno tree” begins with a sentence marked in red: “This is the most beautiful shirt in my collection.” Her activities, as recalled by her contemporaries, were typified by emotions. Museums, not unlike her collections, are full of affect. And although institutions of culture frequently attempt to position themselves as places of exclusively dry and “objective” science, exhibitions are replete with emotions – embarrassment, laughter, boredom, intrigue, crumpled brochures, fingerprints left on museum vitrines.⁴ Museum practitioners found Szwedkowicz’s sensitive and emotive attitude to objects inspiring.

4 L. Smith, M. Wetherell, G. Campbell, *Affective heritage practices*, [w:] *Emotion, Affective Practices, and the Past in the Present*, red. L. Smith, M. Wetherell, G. Campbell, London, New York 2018.

4 L. Smith, M. Wetherell, G. Campbell, “Affective heritage practices”, [in:] *Emotion, Affective Practices, and the Past in the Present*, ed. L. Smith, M. Wetherell, G. Campbell, London, New York 2018.

Jej badania, obserwacje i wywiady z twórczyniami również wpisują się w coś, co można nazwać etnografią emocjonalną. Szwedkowicz nie rozdawała kwestionariuszy, zamiast tego nawiązywała z twórczyniami koleżeńskie relacje oparte na wzajemnym szacunku. Wiemy, że sama haftowała, czerpiąc inspiracje i wskazówki właśnie od swoich rozmówczyń. Teresa Szwedkowicz nieustannie podkreślała „ogromny talent oraz inwencję twórczą” hafciarek opoczyńskich, które pozwalały im na modyfikowanie i wymyślanie wzorów. Niewątpliwie zaliczała hafciarki do grona artystek ludowych, co jest kluczowe dla zrozumienia kolekcji oraz jej znaczenia w muzeach etnograficznych.

Teresa Szwedkowicz nie była wolna od myślenia właściwego etnografom i badaczom kultury ludowej swojego czasu. Ówczesna etnografia, uwikłana w politykę i mogąca przybierać formę opresji, narzucała sposoby pracy z rozmówcami i rozmówczyniami. Szwedkowicz nie ukończyła etnologii, ale swoją kolekcję wielokrotnie nazywała „etnograficzną”. Podkreślała również nieustannie jej ogromną wartość dla etnografów i to, jakim zainteresowaniem się u nich cieszy. To do Teresy Szwedkowicz należała decyzja, co jest „wartościowym” przykładem sztuki opoczyńskiej. Przywołany na początku opis haftu to sentymalna opowieść o hafciarkach, która wpisuje się w wizję dziedzictwa opoczyńskiego Szwedkowicz. Podobnie konstruowała ona narracje swoich wystaw, w których twórczynie ludowe pozostawały raczej

Her research, observations, and interviews with creatives also subscribe to something akin to emotional ethnography. Szwedkowicz did not hand out questionnaires, but rather fostered friendly relationships with embroiderers and cultivated mutual respect. It is a known fact that she herself was an embroiderer, drawing inspiration and advice from her interlocutors. She constantly emphasized their “enormous talent and creative imagination,” as the Opoczno embroiderers allowed modification of their patterns as well as came up with new designs. She undoubtedly considered them folk artists, which is key to understanding her collection and its significance as part of museums of ethnography.

Szwedkowicz was not free from intellectual benchmarks indicative of then ethnographers and researchers of folk culture. Back in the day, ethnography was entangled in politics and could lead to oppression, imposing modes of working with interlocutors. Szwedkowicz was not a graduate of ethnology, but she would frequently call her collection “ethnographic.” She also highlighted its importance for ethnographers and the interest in her collection which they reciprocated. Szwedkowicz was the ultimate arbiter of what constituted a “valuable” example of Opoczno art. The above-mentioned description of embroidery is a sentimental tale of craftswomen that chimes in with Szwedkowicz’s vision of the heritage of the Opoczno region. She took a similar approach to constructing the narratives

anonimowym symbolem romantycznej wizji sztuki ludowej. Finalnie to Teresa Szwedkowicz odpowiadała za kształt i popularyzację kolekcji i to ona zdobywała nagrody w konkursach.

Muzeum to nie tylko miejsce prezentowania, ale też tworzenia dziedzictwa. Jest więc instytucją, gdzie emocje i polityka są ze sobą ściśle związane. Podobnie uwikłane w politykę jest pojęcie sztuki ludowej, które przez lata służyło, i nadal służy, jako narzędzie estetyzacji i egzotyzacji mieszkańców i mieszkanek wsi. Muzea etnograficzne również miały w tym procesie swój udział. W zależności od potrzeb, podkreślały wyjątkowość dziedzictwa danego regionu albo kreowały jego romantyczny, sielski obraz – podobnie jak robiła

of the exhibitions she curated, where folk artists remained an anonymous symbol of a romantic vision of folk art. Ultimately, it was Szwedkowicz who was responsible for the shape and popularization of the collection and eventually garnered awards in competitions.

Museums are not just places of presenting objects but of creating heritage. After all, they are institutions where emotions and politics are tightly linked. The notion of folk art is similarly entangled in the political, which has for years served as a tool of aestheticization and exoticization of rural communities and their representatives. Ethnographic museums are part and parcel of this process. Depending on their needs and objectives, museums

to Szwedkowicz w przypadku hafciarek. Szwedkowicz wielokrotnie podkreślała, że właściwe miejsce jej kolekcji jest w muzeum. Pisała, że przedmioty „ratowała”, czy to przed wyrzuceniem, czy przed wykorzystaniem jako koczyk w budzie dla psa przez obojętne na ich los właścicielki. Nie oznacza to jednak, że twórczynie i twórcy ludowi byli bierni wobec działań kolekcjonerów i muzealników. Do pewnego stopnia pozostawali sprawczy, często to do nich należała decyzja, czy oddadzą daną rzecz. Szwedkowicz przywołuje w kronikach historie, kiedy to ktoś początkowo nie chciał rozstać się ze swoją koszulą czy chustą, a zdanie zmienił nie pod wpływem manipulacji, ale z własnej woli. Tak jak w przypadku kobiety z Modrzewia, która przez całe życie przechowywała haftowaną koszulę na swój pochówek, w końcu „bez żalu ją sprzedając, bo zdecydowała się na suknię z modnego bistoru”⁵.

Dziedzictwo jest dyskursem na temat tożsamości, często niejednoznacznych, które są wciąż na nowo tworzone i legitymizowane: tożsamości Teresy Szwedkowicz, która nie była ani jedną z twórczyń ludowych, ani etnografką „z zewnątrz” – przez ówczesnych badaczy była postrzegana raczej jako pasjonatka; tożsamości często anonimowych kobiet z Opoczna i okolic, dzięki którym kolekcja mogła powstać; w końcu tożsamości etnografów, którzy do pewnego stopnia kształtowali sposób myślenia Szwedkowicz, tym

highlighted the uniqueness of heritage of a given region or created a romantic, pastoral image, as did Szwedkowicz in the case of the Opoczno embroiderers. Oftentimes, she emphasized that her collection belonged to a museum. She considered collecting an act of “salvaging” objects – whether from disposal or from using them as blankets in a dog kennel by people indifferent to craft. This does not mean, however, that creatives were passive towards collectors and museum practitioners. To a degree, they retained their agency; they often had a say in whether a given item would be donated. In her chronicles, Szwedkowicz recalls instances when an owner initially refused to part ways with their shirt or scarf, but eventually changed their own mind – not because of external persuasion but of their own volition. As did a woman from the village of Modrzew, who held on to an embroidered shirt with the intention of keeping it as her burial garment, but in the end “did not regret selling it, because she decided to buy a dress made of Crimply – all the rage at that time.”⁵

Heritage is none other than discourse on identity, often on indefinite ones, which are constantly being created anew and legitimated: the identity of Szwedkowicz, who was neither one of the folk craftswomen nor an “external” ethnographer, and who was regarded by her contemporary researchers as an aficionado

5 Zeszyt T. Szwedkowicz z opisem kolekcji strojów, Arch. PME R. 1525.

5 T. Szwedkowicz's notebook containing description of her collection of outfits, Arch. PME R. 1525.

18

samym wpływając na kształt kolekcji. Jej spuścizna trafiła do Państwowego Muzeum Etnograficznego, gdzie przez lata była wykorzystywana do różnych celów, funkcjonowała w różnych kontekstach, a teraz nadaje kształt wystawie „Kolekcjonerka”.

Wystawa pozwala udostępnić kolekcję Teresy Szwedkowicz szerokiej publiczności, a jednocześnie jest opowieścią o samym kolekcjonowaniu – włączaniu rzeczy w ramy kolekcji, a następnie włączaniu kolekcji w ramy instytucji. Temat ten jest niezwykle ważny właśnie tutaj, w muzeum, które nie tylko kształtuje obraz dziedzictwa, ale również poddaje go refleksji. Jego rewizja dokonuje się w terażniejszości, przy pomocy nieoczywistych historii i z zaznaczeniem uczestnictwa w procesie tworzenia i praktykowania dziedzictwa tych, którzy często są wykluczani z możliwości zabrania głosu, w tym przypadku twórczyni z regionu opoczyńskiego. ■

(rather than a professional); the identity of (frequently) anonymous women from Opoczno and its vicinity, thanks to whom the collection came to fruition; and, finally, the identity of the ethnographic community who – to an extent – shaped the thinking of Szwedkowicz, influencing as a result the scope of her collection. Her legacy found its way to the collection of the National Ethnographic Museum, where it was used for several different reasons and re-contextualised for years, and now it forms the core of “The Collector” exhibition.

The exhibition enables presenting the collection of Teresa Szwedkowicz to a wide audience, being at the same time a narrative of collecting – of positioning objects within the framework of a collection, and then of incorporating the collection within the structure of an institution of culture. The issue is pertinent to a museum as such, which not only shapes the image of heritage, but also offers critique. Revision of heritage takes place in real time – at present – by means of unobvious stories and with emphasis on the participation in the process of creating and practicing heritage of those who are often silenced, such as the craftswomen from the Opoczno region. ■

Kolekcja Teresy Szwedkowicz w muzeach

The collection of Teresa Szwedkowicz in museums

Joanna Bartuszek

Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie posiada obecnie największą część kolekcji Teresy Szwedkowicz. Liczący 1270 obiektów zbiór obejmuje: stroje i tkaniny, pisanki oraz wycinanki (954 sztuki, w tym 12 wycinanek), a także fotografie, albumy, kroniki oraz teksty (316 sztuk). Kolekcja ta trafiła do PME w kilku transzach: od samej Szwedkowicz w latach 1977–1988, a następnie od jej spadkobierców między 2004 a 2009 rokiem oraz w 2022 roku. PME nabyło wtedy ostatnią część spuścizny kolekcjonerki, zawierającą 194 plansze z 452 fotografiami chłopów w strojach ludowych z regionu z lat 1900–1950, 66 negatywów szklanych oraz 20 odbitek fotograficznych z lat międzywojennych, 4 serwety haftowane, 4 plansze z próbkami haftów, zbiór samodziziałów lnianych w albumie oraz 3 albumy – kroniki opowiadające o życiu i pasji kolekcjonerki. Zakup ten był możliwy dzięki dofinansowaniu Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów w ramach programu „Rozbudowa zbiorów muzealnych”. Dodatkowo w 2024 roku rodzina Szwedkowicz przekazała do PME kilka pozostałych fotografii i tekstów dotyczących działalności kolekcjonerki.

At present, the National Ethnographic Museum (NEM) in Warsaw holds the largest part of the collection of Teresa Szwedkowicz. The body of 1,270 objects includes: costumes and textiles, pysanky and cut-outs (954 items, including 12 cut-outs), as well as photographs, albums, chronicles and texts (316 items). The collection came to the NEM in several instalments: from herself between 1977 and 1988, and then from her heirs from 2004 to 2009 and in 2022. At that time, the NEM acquired the last part of the collector's legacy, containing 194 boards with 452 photographs of peasants in folk costumes from the region from 1900 to 1950, 66 glass plate negatives and 20 photographic prints from the inter-war years, 4 embroidered tray cloths, 4 boards with embroidery samples, a collection of homespun linen cloths in an album and 3 albums – chronicles recounting the collector's life and passion. This purchase was made possible thanks to funding from The National Institute of Museology and Collections Protection under the “Expansion of Museum Collections” programme. In addition, the family of Szwedkowicz donated a few remaining

19

Drugim muzeum posiadającym znaczną część obiektów z kolekcji Szwedkowicz jest Muzeum Etnograficzne w Krakowie, w którego zbiorach znajduje się 828 obiektów, przede wszystkim tkanin i elementów strojów oraz wycinanek, jak również 104 fotografie na 42 planszach. Do zbiorów tego muzeum Szwedkowicz przekazała największą część, bo ponad 350 wycinanek wykonanych w latach 1969–1975. W Muzeum Regionalnym w Opcznie, tj. w macierzystej miejscowości kolekcjonerki, znajduje się zbiór około 100 obiektów, głównie próbek haftów i tkanin z poduszek wiannyh. Kilkadziesiąt obiektów (37 sztuk) znajduje się w Muzeum Narodowym w Kielcach, nieliczne mogą jeszcze znajdować się w innych placówkach muzealnych w Polsce. ■

photographs and texts relating to the collector's activities to the NEM in 2024.

The second museum holding a significant proportion of the objects from the collection of Szwedkowicz is the Ethnographic Museum in Kraków, whose holdings include 828 objects, mainly textiles and elements of costumes and cut-outs, and 104 photographs on 42 boards. Szwedkowicz donated the largest part of her cut-outs to the collection of this museum: over 350 cut-outs made in 1969–1975. The Regional Museum in Opczno, i.e. the collector's home town, has a collection of about 100 objects, mainly embroidery and fabric samples from dowry pillows. A few dozen objects (37 pieces) are kept in the National Museum in Kielce; a few may still be held in other museums in Poland. ■

Spis ilustracji

Illustrations

- 1** T. Szwedkowicz podczas haftowania, lata 70. XX w., fot. A. Zbraniecki. Kronika T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136/1
T. Szwedkowicz while embroidering, 1970s, phot. A. Zbraniecki. Chronicle of T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136/1
- 2, 3** Córkami T. Szwedkowicz, Ewa i Lubomiła, w strojach opoczyńskich, lata 70. XX w. Kronika T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136/7
Daughters of T. Szwedkowicz, Ewa and Lubomiła, wearing Opoczno costumes, 1970s. Chronicle of T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136/7
- 4** T. Szwedkowicz w stroju opoczyńskim przed szkołą w Januszewicach, lata 40.–50. XX w. Kronika T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136/33
T. Szwedkowicz, wearing an Opoczno costume, in front of a school in Januszewice, 1940s–50s. Chronicle of T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136/33
- 5** T. Szwedkowicz na tle wystawy „Kultura ludowa dobrem narodu” w Liceum Ogólnokształcącym w Opocznie, 1977 r., fot. A. Zbraniecki. Kronika T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136/14
T. Szwedkowicz against a backdrop of the exhibition “Folk Culture as the Nation’s Welfare” in a high school in Opoczno, 1977, phot. A. Zbraniecki. Chronicle of T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136/14
- 6** Serweta, na której układano święcone w Wielką Sobotę. PME 60473, fot. E. Koprowski
Doily, on which food to be blessed on Easter Eve was placed. PME 60473, phot. E. Koprowski
- 7** Serweta szydełkowa naszyta na kartę kalendarza (awers i rewers). PME 54799, fot. K. Towstjenko
Embroidered doily sewn onto a calendar page (front and back). PME 54799, phot. K. Towstjenko
- 8** Fragment stanika z kiecki naszyty na karton i opisany. PME 55292, fot. K. Towstjenko
Fragment of a bodice sewn onto cardboard and labelled. PME 55292, phot. K. Towstjenko
- 9** Plansza z dwiema fotografiami rodzin z lat 20.–30. XX w. Arch. PME I. 20124/1
Board with two family photographs, 1920s–30s. Arch. PME I. 20124/1
- 10** Plansza z dwiema fotografiami ślubnymi z 1935 r. Arch. PME I 20124/38
Board with two wedding photographs, 1935. Arch. PME I 20124/38
- 11** Negatyw szklany z dwiema fotografiami do dokumentów z czasu II wojny światowej. Arch. PME N. 4251/2
Glass plate with two ID photographs, Second World War. Arch. PME N. 4251/2
- 12** Plansza z trzema fotografiami do dokumentów – odbitkami z negatywów szklanych z 1940 i 1941 r. Arch. PME I. 20124/145
Board with three ID photographs – prints from glass plates, 1940–41. Arch. PME I. 20124/145
- 13** Plansza z czterema fotografiami ekranu telewizyjnego w domu T. Szwedkowicz przedstawiającymi program „Tele-Echo” Ireny Dziedzic z 6.05.1979 r. Kronika T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136/23
Board with four photographs of a TV screen in the home of T. Szwedkowicz, each showing Irena Dziedzic’s “Tele-Echo” Polish TV show broadcast on 6 May 1979. Chronicle of T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20136/23
- 14** Koszula i stanik ułożone w podobny sposób, jak robiła to T. Szwedkowicz na wystawach. PME 54316, PME 54475, fot. E. Koprowski
Shirt and bodice laid out in a way reminiscent of how T. Szwedkowicz displayed them at exhibitions. PME 54316, PME 54475, phot. E. Koprowski
- 15** Strona z kroniki T. Szwedkowicz prezentująca fotografie kolekcjonerki (na wystawach i podczas opisywania zbioru) oraz próbki haftu. Arch. PME I. 20135/8
Page from T. Szwedkowicz’s chronicle showing photographs of the collector (at exhibitions and in the act of labelling her collection) and samples of embroidery. Arch. PME I. 20135/8
- 16** Poszewka wianna, tzw. jasiiek, z haftem o motywie roślinnym. PME 54045, fot. K. Towstjenko
Dowry pillowcase (jasiek), embroidered with a floral motif. PME 54045, phot. K. Towstjenko
- 17** Dywon – okrycie na łóżko. PME 54061, fot. K. Towstjenko
Dywon – bedspread. PME 54061, phot. K. Towstjenko
- 18** Plansza z przyramkami i oszyweczkami z koszuli wiannej z opisem. PME 54665, fot. K. Towstjenko
Board with shirt shoulders (frames) and cuffs of a dowry shirt with a description. PME 54665, phot. K. Towstjenko
- 19** Regał w mieszkaniu T. Szwedkowicz, na którym są ułożone oprawione albumy, kroniki i książki kolekcjonerki, lata 90. XX w. Arch. PME I. 20136/44
Bookshelf in the flat of T. Szwedkowicz, where bound albums, chronicles, and books of the collector are placed, 1990s. Arch. PME I. 20136/44
- 20** T. Szwedkowicz w stroju opoczyńskim, koniec lat 40. XX w. Kronika T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20134/5
T. Szwedkowicz wearing an Opoczno costume, late 1940s. Chronicle of T. Szwedkowicz, Arch. PME I. 20134/5

Opoczyńska paleta barw

Kolorystyka strojów i tkanin opoczyńskich zmieniała się z czasem, a wpływ na nią miały zarówno parafialne mody, jak i rewolucja przemysłowa, która przyniosła barwniki anilinowe i rozwój technologiczny w barwiarstwie. Na przełomie XIX i XX wieku popularnością cieszyła się czerwień, którą później zastąpiła barwa *pąsowa* (cynober). Około 1910 roku upowszechniła się kolorystyka z regionu łowickiego, stąd barwa pomarańczowa zwana była *łowicką*. Lata 30. przyniosły modę na barwy zimne, odcienie zieleni i szafiru. Około 1939 roku zaczęto używać kolorów jasnych i rozbielonych, np. błękitu, różu, seledynu. Po 1945 roku do stworzenia jednej tkaniny na *kieckę* używano około 30 barw! Jej tło określano *dnem*, a pasy – *brążkami*.

Włnianą przędzę farbowano samodzielnie lub u *falbierza*. Barwy wybierano z wzornika, a komponowanie zestawów kolorów w tkaninie odzieżowej nazywano *modzeniem*. Nazwa wybranego koloru nie determinowała w pełni uzyskanej barwy. Była ona bowiem wypadkową prawideł procesu farbowania, umiejętności *falbierza* i oczekiwań odbiorcy; powstawała na przecięciu wiedzy, praktyki i właściwości ludzkiego oka.

Nazewnictwo kolorów było inspirowane zjawiskami atmosferycznymi, nazwami roślin, zwierząt, a nawet miejscowości. Ta lokalna nomenklatura przetrwała jedynie w materiałach etnograficznych. Prezentowane przez nas kolory nie wyczerpują opoczyńskiej palety barw, dają jednak wgląd w jej bogactwo.

Opoczno region's colour palette

Colours of Opoczno region costumes and fabrics changed with time, influenced both by local fashion and the industrial revolution that brought synthetic aniline dyes and technological changes in dyeing methods. At the turn of the 19th century red enjoyed immense popularity, later supplanted by vermilion. Around 1910, the Opoczno region was impacted by the colour scheme typical of the Łowicz region: for that reason, orange was called *łowicka* (Łowicz-specific colour). The 1930s saw the height of popularity of cold hues, shades of green and sapphire blue. Around 1939, the industry embraced lighter and whitened hues, such as sky-blue, pink, or celadon green. After 1945, to produce a fabric intended for a dress about 30 hues were employed! Its background was called *dno* (bottom), and stripes – *brążki*.

Wool yarn was dyed at home or a professional wool colourist was employed. A colour chart was consulted and composing a set of colours for textile purposes was called *modzenie* (fashioning). Name of a chosen colour did not fully determine the final effect. It was a result of a dyeing process, colourist's skills and client's expectations. The colours emerged at the intersection of knowledge, practice and characteristics of human eye.

Colours' names were inspired by weather phenomena, plants, animals, and even places. Local terminology was preserved only in ethnographic materials. The colour set we present is by no means complete, however it gives an insight into the richness of the Opoczno region's colour palette.

lekstrycno, elektryczny

Jeden z odcieni niebieskiego, obok lachmusowo, niebawo, granatowo czy modrego. Słowo to może pochodzić od nazwy koloru „elektryk” używanej przez farbiarzy.

electric

One of the shades of blue, as lachmus, skylike, navy blue and cornflower blue. The word may come from ‘electric’, colour’s name used by professional colourists.

różowo

Pod tą nazwą skrytych jest wiele barw, bo „różowy” każdy wyobraża sobie inaczej, w zależności od gustu i skojarzeń.

pink

It may indicate different colours, as ‘pink’ can be imagined differently, depending on our taste and associations.

wiatrowo

Odcień zieleni, który funkcjonował obok barw takich, jak kocio, pleśniowo czy dwa razy zielony.

windy

One of the shades of green, as well as cat’s colour, mouldy, and double green.

ogniowo / fire colour

burackowo / beetroot colour

biskupio / bishop's colour

różowo / pink

różowato / pinkish

bladoróżowo / pale pink

koralowo / coral

karmelkowo / fudge

pąsowo / blushy

łowicko / łowicka colour

piaskowo / sandy

żółciutko / yellow all over

gosiatkowo / spring yellow-green

pleśniowo / mouldy

zielonkowato / greenish

wiatrowo / windy

oliwkowo / olive

kocio / cat's colour

zgniło / rotten

dwa razy zielono / double green

lachmusowo / lichmus

niebieściutko / blue all over

lekstrycno / electric

fiółkowo / violet

Wystawa / Exhibition

Kolekcjonerka. Teresa Szwedkowicz (1930–2001)
The Collector. Teresa Szwedkowicz (1930–2001)

Dyrektorka Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie / Director of the National Ethnographic Museum in Warsaw: dr Magdalena Wróblewska

Kuratorka / Curator: Joanna Bartuszek

Zespół kuratorski / Curatorial team: Julia Grudzień, Patryk Pawlaczyk

Koordynatorka projektu / Project manager: Marta Czerska-Gigiel

Współpraca merytoryczna / Expertise and cooperation: Marta Elas, Agnieszka Grabowska, Alicja Kobus, Małgorzata Kunecka, Mariusz Raniszewski, Zofia Świrek

Scenografia / Exhibition design: Wojciech Cichecki

Opracowanie graficzne / Graphic design: Siostry Piwowar Studio

Teksty / Texts: Joanna Bartuszek, Agnieszka Grabowska, Julia Grudzień, Patryk Pawlaczyk

Redakcja językowa / Text editing: Marta Elas, Zofia Świrek

Tłumaczenie / Translation: Bartosz Wójcik

Ruch muzealiów i opieka konserwatorska / Preparation and conservation of exhibits: Anita Broda, Katarzyna Górzyńska, Monika Salamon, Alicja Szewczak, Krystyna Tomasiak, Anna Wielechowska-Olszak

Fotografie obiektów / Photographs of exhibits: Edward Koprowski, Krzysztof Towstjenko

Dostępność / Accessibility: Magdalena Dąbrowska, Fundacja Kultury bez Barier: Alicja Szurkiewicz, Marlena Florczyk, Paulina Gojtko (wideoprzewodnik i informacje w PJM / video guide and information in Polish Sign Language), Emilia Piegat (audiodeskrypcje / audio description), Michalina Adamska (napisy rozszerzone do filmu / extended subtitles for the movie), Robert Więckowski (konsultacje audiodeskrypcji / audio description consultation), Wiktor Kurpiewski (tyflografiki / typhlography)

Produkcja i logistyka / Production and logistics: Marta Ancelewska

Zespół ds. technicznych i współpraca organizacyjna / Technical team and organisational support: Kamila Końska, Łukasz Horbów, Mariusz Horoś, Marcin Kiersnowski, Piotr Maciukiewicz (multimedia), Łukasz Malinowski, Tomasz Rychter, Zenon Winnicki

PR i komunikacja / PR and communications: Łukasz Gackowski, Patrycja Lewandowska, Przemysław Walczak, Paulina Zomer

Program edukacyjny / Educational programme: Magdalena Dąbrowska, Joanna Migut, Aleksander Robotycki

Koordinacja finansowa / Financial coordination: Aneta Jawdosiuk-Stawińska

Podziękowania / Acknowledgements: Ewa Czyżewska, Maria Rogulska, prof. Włodzimierz Mędrzecki, Anna Woźny, Anna Bujnowska, Anna Latos-Paryska, Adam Grabowski, Aleksandra Grad-Rychwalska, Kazimierz Caban

Kolekcjonerka. Teresa Szwedkowicz (1930–2001)

The Collector. Teresa Szwedkowicz (1930–2001)

Wydawnictwo towarzyszące wystawie „Kolekcjonerka. Teresa Szwedkowicz (1930–2001)”

w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie, 16.09.2024–25.02.2025

Publication accompanying exhibition “The Collector. Teresa Szwedkowicz (1930–2001)”

at the National Ethnographic Museum in Warsaw, 16.09.2024–25.02.2025

Teksty / Texts: Joanna Bartuszek, Julia Grudzień

Redakcja i korekta / Text editing and proofreading: Marta Elas, Zofia Świrak

Tłumaczenie / Translation: Bartosz Wójcik

Zdjęcia eksponatów / Photographs of exhibits: Edward Koprowski, Krzysztof Towstjenko

Projekt graficzny / Graphic design: Siostry Piwowar Studio: Anna Piwowar, Magdalena Piwowar

Współpraca / Cooperation: Katarzyna Marzęcka, Patryk Pawlaczyk, Aleksander Robotycki

Druk / Printed by: Argraf Sp. z o.o.

ISBN 978-83-88654-28-2 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-88654-29-9 (wersja elektroniczna)

Podziękowania / Acknowledgements: Ewa Czyżewska; Maria Rogulska; prof. Włodzimierz Mędrzecki;
Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie / The Ethnographic Museum of Seweryn
Udziela in Kraków: Anna Woźny, Anna Bujnowska; Muzeum Narodowe w Kielcach / The National Museum
in Kielce: Anna Latos-Paryska; Muzeum Regionalne w Opocznie / The Regional Museum in Opoczno:
Dyrektor / Director Adam Grabowski, Aleksandra Grad-Rychwalska, Kazimierz Caban

WYDAWCA / PUBLISHER:

FINANSOWANIE / FINANCED BY:

Sfinansowano ze środków
Samorządu Województwa
Mazowieckiego

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Dofinansowano ze środków
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

PATRONI MEDIALNI / MEDIA PARTNERS:

MUZEON.PL

SZUM

stąd
muzyka świata
i lokalna
Pismo
Folkowe

ISBN 978-83-88654-29-9